

NALAZI STAROGA GRČKOG NOVCA IZ RISNA, ANTIČKOG RHIZONA, IZ PRIJAŠNJEG CENTRA ZA ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA CRNE GORE (CAICG)

Članak prikazuje 35 primjeraka helenističkog novca, otkrivenog u Risnu u Crnoj Gori, iz numizmatičke zbirke prijašnjeg Centra za arheološka istraživanja Crne Gore (CAICG). Te se kovanice većinom uklapaju u prikaz već publiciranih skupnih nalaza novaca iz Risna, u kojima su brojno najzastupljeniji novci lokalne kovnice, a zatim kovanice važnih grčkih gradova iz iste regije. Ističu se dva neuobičajena nalaza: hemidrahma Dirahija, nađena daleko od svoje uobičajene zone rasprostiranja, i primjerak brončanog novca Beotije, iskovan za vrijeme makedonske dominacije.

Članak prikazuje 35 primjeraka helenističkog novca, otkrivenog u Risnu u Crnoj Gori, gradiću koji se nalazi na mjestu antičkoga grada Rizona, u Kotorskom zaljevu, antičkom Sinusu rizoniku (karta).¹

Antički grčki gradovi spomenuti u tekstu:
Rizon, Dirahij, Beotija, i drugi važni grčki gradovi.

¹ Za opće informacije iz izvornika o Rizonu, pogledati Oberhummer, 1914., str. 937.-939., Alföldy, 1968., str. 1214.-1217., i Cabanes, 2001., col. 1023.-1024. Za geografski položaj toga grada i zaljeva pogledati Pseudo-Scylax, Periplus 24-25, Strabo, Geographia VII, 5, 3 and 7, Apollonius, Argonautica IV, 516, Pliny, Historia Naturalis III, 144, Stephanus Byzantius, Ethnica s. v. Πίζων i također s. v. Βουθόνη, Claudius Ptolemaeus, Geographia II, 16 (17), 5 i II, 16 (17), 12, Tabula Peutingeriana VI, .1, Anonymus Ravennas, Cosmographia 4. 16 (i možda također 5. 14), Constantinus Porphyrogenitus, De thematibus 2. 9 i De administrando imperio 34. O Rizonu kao regionalnom središtu na raskršćima pomorskih i kopnenih putova: Ujes, 1999., str. 212.-213.

Vrijedne podatke o Rizonu u helenističkom razdoblju pružaju dva povijesna izvornika. Polibij izvještava da se Teuta, udovica ilirskog kralja Agrona, 229. g. prije Krista povukla u Rizon, koji je on opisao kao mali ali čvrsto utvrđeni grad (Polybius II, 11, 16). Prema Liviju, Rimljani su 167. g. prije Krista uveli svoj garnizon u Rizon (Livy XLV, 26, 2). Gornji grad Rizona bio je smješten na obližnjem brdu Gradina, gdje se nalazi antička utvrda. Donji grad Rizona, okružen jakim bedemima, nalazio se na obali, na poljima zvanim Carine. Carine su još od 19. stoljeća bile poznate po mnogobrojnim arheološkim nalazima, naročito novaca.² Primjerci prikazani u Katalogu potječu iz tri skupine kovanica otkupljenih za prijašnji Centar za arheološka istraživanja Crne Gore (CAICG).³ Inventarni brojevi dviju skupina kovanica jesu 694 i 695, a treća skupina nema inventarni broj. Nije zabilježeno kada su, gdje i od koga te skupine novaca otkupljene. Sve tri skupine gotovo se isključivo sastoje od brončanih kovanica izdanih od 3. st. prije Krista do 4. st. poslije Krista. Istrošenost i korodiranost tih kovanica primjetno je različita, a najočiglednije su među usporedivim primjercima istog izdavača i tipa, kao što su brončani novci Dirahija tipa Zeus / tripod i novci Kralja Baleja.

Takve razlike u kronologiji izdavanja i u oštećenju od upotrebe ili korozije među primjercima iz iste skupine kovanica, upućuju na to da su te kovanice bile prikupljene kao rasuti nalazi pojedinačnih primjeraka s površine tla, sasvim sigurno na lokalitetu Carina, a zatim su spojeni u skupine. Stoga se te tri skupine kovanica iz CAICG mogu najbolje razumjeti kao *skupni nalazi kovanica s lokaliteta* (cumulative site finds of coins).⁴

Tri grupe kovanica iz CAICG

Inv. br. 694: AR, 1 I AE 91

- Dirahij, 8:

- AR, hemidrahma.

- AE, 7: Zeus / tripod 7.

- Autonomno rizonsko kovanje, AE, 49:

- tip Apolon / Artemida, 14.

- tip *Post-Balej*, 5.

- nečitljivi, 30.

² Obilje nalaza novaca na lokalitetu Carine prvi je put zabilježio *Evans*, 1880., 290.-291. i *Evans*, 1885., 43., koji je tada definirao rizonski tip kovanica kralja Baleja. Za podatke o zabilježenim ostavama, kumulativnim skupinama nalaza s lokaliteta, i pojedinačnim nalazima iz Risna, vidjeti *Ujes Morgan*, 2012., kroz čitavi rad.

³ Ostajem zahvalna gospodinu Milanu Praviloviću, arheologu kuratoru kolekcije antičkog novca pri CAICG, za dozvolu da ispitam i objavim te nalaze novca. CAICG je osnovan 1998. u Podgorici i 2011. spojen s dijelovima dviju drugih crnogorskih institucija za zaštitu povijesnog naslijeđa, čime je formiran sadašnji Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore, smješten u Cetinju.

⁴ Naziv *skupni nalazi novca s lokaliteta* (cumulative site finds of coins) najpreciznije označava obilježja takvih skupina kovanica. O vrstama nalaza novaca iz Risna, uključujući i *skupne nalaze kovanica s lokaliteta*: *Ujes Morgan*, 2012., str. 119.-122.; također *Ujes*, 1993., str. 6., *Ujes*, 2001., str. 341., i *Ujes*, 2004., str. 150.

- Kralj Balej, rizonski tip, AE, 6.
- Možda kovanice kralja Baleja, rizonski tip, AE, 5.
- Beotija, kovano u Tebi, Perzefona / Zeus, AE, 1.
- Rimski, AE, 22.

Inv. br. 695: AE, 23

- Dirahij, Heraklo / luk, toljaga i koplje, AE, 1.
- Autonomno rizonsko kovanje, AE, 16:
  - tip Apolon / Artemida, 10.
  - tip *Post-Balej*, 1.
  - nečitljivi, 5.
- Kralj Balej, AE, 5.
- Možda kovanica kralja Baleja, rizonski tip, AE, 1.

Skupina bez inventarnog broja: AE, 17

- Autonomno rizonsko kovanje, tip Apolon / Artemida, AE, 2.
- Kralj Balej, AE, 14.
- Rimski, 4. st. poslije Krista, AE, 1.

Napomene o skupinama kovanica

Tri ispitivane skupine novca imaju s drugim publiciranim *skupnim nalazima novaca s lokaliteta* iz Risna nekoliko važnih zajedničkih obilježja, kao što su: jaka korodiranost, naizgled čudna mješavina kovanica izdanih od 3. ili čak 4. st. prije Krista do kasne antike, i dominacija sitnih brončanih denominacija bez obzira na epohu njihova izdavanja.

Oslojenost tla na Carinama pojačala je učinke korozije na gotovo svim kovanicama iz tih triju skupina.⁵ Korozija je naročito oštetila mnoge novce Kralja Baleja, koji su bili kovani na loše izrađenim pločicama od brončane legure slabe kvalitete. Radi otklanjanja korozivnih slojeva, mnogi primjerci bili su obrađivani elektrolitičkom metodom, a neki nose debeli sloj prozirnog laka. Zabilježene težinske vrijednosti koje su navedene u katalogu odražavaju te okolnosti.

Rimski brončani novci, naročito oni kovani u kasnom 3. i u 4. stoljeću poslije Krista, drugi su po učestalosti nalaženja na površinskom sloju lokaliteta Carine, a poslije bronci Kralja Baleja.⁶ Sve publicirane skupine kovanica iz Risna, kao i dio prave ostave koja se može datirati u kasno klasično razdoblje, sadržavale su poneki primjerak kasnog rimskog brončanog novca, zasigurno zbog sveukupnog obilja i lake dostupnosti kovanica

⁵ Već je Evans, 1880, 292, naglasio slabo stanje očuvanosti novaca koje je on otkrio; Ujes, 2004, 155.

⁶ Prvi je Rihly, 1898, str. 150.-151., izvjestio o mnogobrojnim nalazima rimskih novaca na lokalitetu Carine, naročito onih iz 4. st. poslije Krista. Vidjeti također Ujes Morgan, 2012, str. 126.

različitih epoha na površini lokaliteta Carine.⁷ Rimske kovanice nisu navedene u katalogu (22 kovanice iz skupine Inv. br. 694 i jedna kovanica iz skupine bez inventarnog broja).

Najznamenitiji tipovi među kovanicama prikazivanim u tri skupine jesu autonomna kovanja Rizona s natpisom PIZONITAN, koja se mogu datirati na kraj 3. st. i u 2. st. prije Krista.⁸ Primjerci iz tri skupine iz CAICG (67) čine znatan dio baze prema kojoj su definirana dva tipa tih rijetkih kovanica: Post-Balejev tip i Apolon / Artemida tip, oba zasigurno kovana u Rizonu i gotovo isključivo pronalazena u Risnu.⁹ Te su kovanice već publicirane i nisu uvrštene u katalog.

Katalog helenističkih kovanica iz tri skupine novaca iz prijašnjeg CAICG

Ilirija

Dirahij

Hemidrahma, 2. - 1. st. prije Krista

Avers: Protoma krave na desno, ΑΛ iznad, slovo alfa s angularnom hastom, dvije točke kod papaka, nečitljiv simbol ispod glave, sve u kružnici.

Revers: ΔΥΡ, ime magistrata oko duplog floralnog ili zvjezdastog uzorka.

Ref. BMC Thessaly to Aetolia, str. 75, vjerovatno br. 151 (Λυσίππου).

1. 1,60 g, 15,32 mm. Inv. br. 694. ΔΥ[P], ΛΥ- [? σιπ-πou].

Brončani novci

Avers: Glava Dodonskoga Zeusa, nadesno, ovjenčana hrastovim lišćem.

⁷ Kontaminacija kasnorimskim kovanicama postojala je i u dijelu prave ostave IGCH 391, sastavljene od krupnih srebrnih kovanica Damastija i Korinta i njezinih kolonija, izdanih u 4. st. prije Krista, kao i u skupinama kovanica sastavljenim pretežno od bronci Kralja Baleja. Pogledati napomenu br. 4, naročito Ujes Morgan, 2012, str. 120.-125.

⁸ Ujes, 2004, str. 163.-166.: 67 primjeraka iz CAICG, kao što je navedeno u opisu triju skupina kovanica.

⁹ Jedini primjerak, koji je najvjerojatnije otkriven na nekoj drugoj lokaciji, primjerak je Post-Balejeva tipa u Arheološkom muzeju u Splitu, njegovo mjesto nalaza nije poznato, ali vjerojatno potječe s nekog nezabilježenog lokaliteta u Dalmaciji, Marović, 1988, str. 96., T. 22/ 1 a-b.

Revers: ΔΥΡ, ime magistrata oko tripoda lebesa, sve u vijencu od hrastova lišća.

Ref. Tip: BMC Thessaly to Aetolia, str. 76., br. 158.-169. SNG Deutschland, Heft 12, br. 446.-456. *Gjongecaj* 2007, tip Zeus / tripod, str. 124.-140.

2. 4,73 g, 17,77 mm. Inv. br. 694. Rv. ΔΥΡ. ΠΟΛΛΙ – ΩΝΟΣ. Ref. BMC str. 76., br. 165. *Gjongecaj* 2007, str. 136., emisija XXXII.

3. 3,73 g, 17,16 mm. Inv. br. 694.

4. 3,31 g, 18,10 mm. Inv. br. 694.

5. 3,24 g, 18,59 mm. Inv. br. 694. Rv. ΔΥΡ. [...]ΩΤΑ- [...]ΚΟ[...].

6. 2,48 g, 17,86 mm. Inv. br. 694.

7. 2,47 g, 17,01 mm. Inv. br. 694.

8. 2,32 g, 16,72 mm. Inv. br. 694.

Avers: Glava Herakla s lavljom kožom, nadesno.

Revers: Luk, toljaga i koplje.

Ref. Tip: BMC Thessaly to Aetolia, str.77., br. 176-179. SNG Deutschland, Heft 12, br. 458-460.

9. 2,06 g, 11,31 mm. Inv. br. 695.

Brončane kovanice Kralja Baleja rizonskog tipa

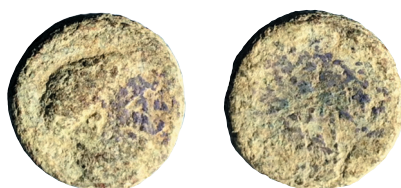
Avers: Glava Kralja Baleja, nalijevo.

Revers: Artemida koja trči nalijevo, u kratkom hitonu, držeći dugačku baklju u desnoj ruci i dva koplja u lijevoj ruci. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΒΑΛΛΑΙΟΥ.

Ref. Tip: BMC Thessaly to Aetolia, str. 81., br. 6.-10.

Napomena: Novci su navedeni prema njihovoj zabilježenoj težini jer su detalji ikonografije na njima uglavnom slabo čitljivi.

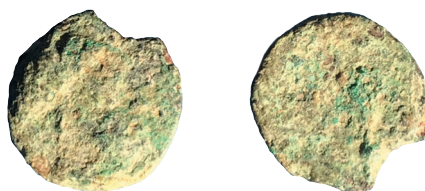
10. 3,13 g, 17,11 mm. Inv. br. 694.

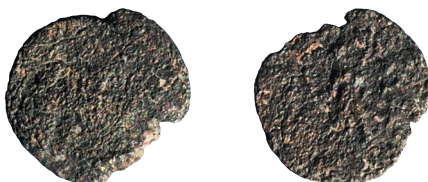
11. 2,34 g, 17,62 mm. Bez inv. br.

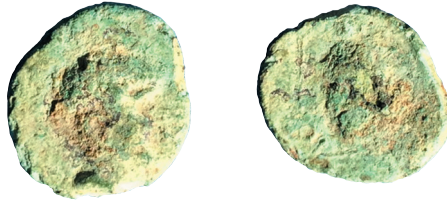
12. 2,33 g, 16,33 mm. Inv. br. 695.

13. 2,25 g, 16,81 mm. Inv. br. 694.

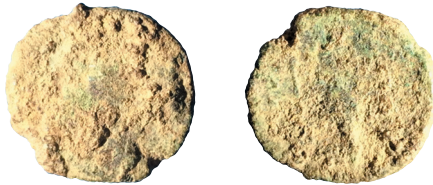

14. 2,13 g, 15,81 mm. Bez inv. br.

15. 2,05 g, 16,69 mm. Bez inv. br.

16. 2,01 g, 14,82 mm. Inv. br. 694.

17. 1,96 g, 14,30 mm. Inv. br. 694.

18. 1,94 g, 15,24 mm. Bez inv. br.

19. 1,89 g, 15,79 mm. Bez inv. br.

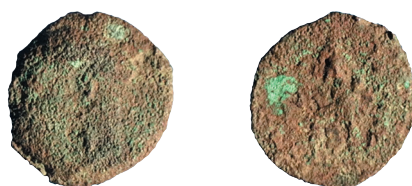
20. 1,89 g, 15,39 mm. Bez inv. br.

21. 1,88 g, 15,66 mm. Bez inv. br.

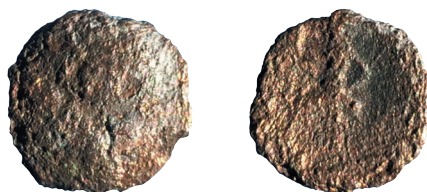

22. 1,79 g, 15,81 mm. Bez inv. br.

23. 1,59 g, 13,49 mm. Inv. br. 695.

24. 1,54 g, 16,46 mm. Bez inv. br.

25. 1,53 g, 14,34 mm. Inv. br. 694.

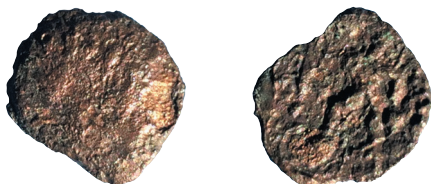

26. 1,30 g, 15,16 mm. Inv. br. 695.

27. 1,13 g, 13,87 mm. Bez inv. br.

28. 0,67 g, 14,00 mm. Bez inv. br.

Isti opis, ali glava nadesno.

Ref. Tip: BMC Thessaly to Aetolia, str. 81., br. 11.

29. 3,09 g, 14,44 mm. Inv. br. 695.

30. 2,07 g, 15,26 mm. Bez inv. br.

31. 1,60 g, 14,69 mm. Inv. br. 694.

32. 1,59 g, 15,64 mm. Bez inv. br.

33. 1,46 g, 14,81 mm. Inv. br. 695.

34. 1,29 g, 15,98 mm. Bez inv. br.

Napomena: Šest korodiranih primjeraka, pet u skupini Inv. br. 694 i jedan u Inv. br. 695, vjerojatno pripadaju rizonskom tipu kovanja Kralja Baleja, s obzirom na njihov modul i tehnička obilježja njihove izrade. Slabo stanje njihove očuvanosti zahtijeva pri rukovanju obazrivost, pa nisu uključeni u katalog.

Beotija, oko 244./220. - 197. prije Krista

AE. *Avers:* Glava Demetre ili Perzefone ovjenčana žitom, tri-četvrt s lica, prema desno.

Revers: ΒΟΙΩΤΩΝ. Nagi Posejdon stoji nalijevo, oslanja se desnom nogom na stijenu, i drži trozubac.

Ref. Tip: BMC Central Greece, str. 41., br. 81.-89., a napomena kazuje da su sve takve kovanice prekov preko bronci Antigona (Dosona?); nažalost, korozija na našem primjerku ne omogućava očitavanje detalja. Za kronologiju tog tipa kovanica, vidjeti *Head*, 1881, str. 84.-87.

35. 3,28 g, 17,23 mm. Inv. br. 694.

Zaključne napomene

Najčešće pronađeni novci na površini lokaliteta Carine jesu pojedinačni primjerci brončanih kovanica Kralja Baleja rizonskog tipa, koje je najvjerojatnije izdavala lokalna kovnica.¹⁰ Novac toga tipa brojan je u sve tri skupine iz CAICG, i ukupno ima 25 primjeraka. Još su brojniji (67) primjerci inače rijetkih autonomnih kovanja Rizona. Stoga sadržaj te tri skupine uglavnom odgovara već primjećenoj strukturi skupnih nalaza novaca iz Risna, u kojima su najbrojnije kovanice koje je izdavala lokalna rizonska kovnica.¹¹

Kovanja znatnih grčkih gradova iz regije, koja su prisutna i u drugim *skupnim nalazima novaca s lokaliteta* iz Risna, zastupljena su sa devet kovanica Dirahija. Među njima je jedan osobit primjerak hemidrahme (kat. br. 1), kakav se samo rijetko nalazi tako daleko izvan svoje zone emitiranja i uporabe.¹² Bronce Dirahija zastupljene su sa osam primjeraka (kat. br. 2-9): sedam primjeraka pripada dugotrajanom tipu Zeus / tripod,¹³ koji je prisutan i u objavljenim *skupnim nalazima novaca s lokaliteta* iz Risna (šest primjeraka)¹⁴ i među novcima iz Risna u kolekciji Sir A. J. Evansa u Ashmolean

¹⁰ Pogledati nap. br. 2 za Evansa. Pogledati *Ujes*, 2004, kroz cijeli rad i naročito str. 156, o rizonskoj kovnici i relativnoj i apsolutnoj kronologiji njezinih emisija.

¹¹ *Ujes Morgan*, 2012, str. 128-129.

¹² Dirahijska drahma koja se može datirati u razdoblje oko 250.-229. g. prije Krista (BMC Corinth and colonies, Dyrhachium 27-31) pripada *skupnom nalazu novaca s lokaliteta*, br. 1, br. 55, *Ujes*, 1993, str. 28.

¹³ Za tip Zeus / tripod vidi *Gjongecaj*, 2007, str. 124.-140.

¹⁴ *Ujes*, 1993, *skupni nalaz novaca s lokaliteta* br. 1, br. 56-58, str. 29., i nalaz br. 2, br. 32-34, str. 31.

Museumu (dva primjerka).¹⁵ Taj tip dirahijskih bronci dokumentiran je i dalje prema sjeveru duž istočne jadranske obale.¹⁶

Pojava novaca Dirahija emitiranih pod rimskom vlašću, u Rizonu, odražava neprestanu prisutnost Rimljana i njihove vojne sile duž istočne jadranske obale od 3. st. prije Krista nadalje. S druge strane, beotski brončani primjerak emitiran za vrijeme makedonske dominacije između kraja 3. i početka 2. st. prije Krista, upućuje na utjecaj druge važne regionalne sile helenističkog razdoblja, tj. na utjecaj Makedonskog kraljevstva. Stoga se pokazatelji koje pružaju kovanice iz triju skupina iz CAICG uklapaju u već stvorenu sliku o masi helenističkog novca do sada otkrivenog u Risnu, ali pružaju nekoliko novih detalja o dinamici života u Rizonu, gdje je, barem povremeno, bilo potrebno izdavanje lokalnih kovanja, iako je Rizon prihvaćao razmjene s glavnim silama tadašnjega doba.

Ilustracije i prava na njihovo korištenje:

Sve su fotografije “born digital”/”digitalne po nastanku”; snimila autorica teksta. Prava: CC BY-NC 4.0.

Podloga za kartu: © 1998, Interactive Ancient Mediterranean Web site (<http://iam.classics.unc.edu>). Podloga je kopirana i korištena pod uvjetima fer uporabe s pisanim odobrenjem od službenika IAM.

Literatura

- Alföldy*, 1968: *Alföldy, G.*, s. v. ‘Píčov, *RE Suppl.* 11 (1968), col. 1214-1217.
- BMC Central Greece: A Catalogue of the Greek coins in the British Museum. Central Greece. (Locris, Phocis, Boeotia, and Euboea), B. V. Head, ed. R. S. Poole, London, 1884.
- BMC Thessaly to Aetolia: A Catalogue of the Greek coins in the British Museum. Thessaly to Aetolia. P. Gardner, ed. R. S. Poole, London, 1883.
- Cabanes*, 2001: *Cabanes, P.*, s. v. Risinium (Rhizon), *Der Neue Pauly* 10, 2001, col. 1023-1024.
- Evans*, 1880: *Evans, A. J.*, On some recent discoveries of Illyrian coins, *NC* 2nd ser. 20, 1880, str. 269.-302.
- Evans*, 1885: *Evans, A. J.*, Antiquarian Researches in Illyricum I-II. [Reprint from *Archaeologia* 48 and 49, Westminster 1883 and 1885], London, 1885.
- Gjongecaj*, 2007: *Gjongecaj, S.*, Le trésor de Lleshan (Elbasan), *Revue numismatique*, 6e série - Tome 163, 2007, str. 101-140.
- Head*, 1881: *Head, B. V.* On the Chronological Sequence of the Coins of Boeotia. London, 1881.
- Ilkić, Šešelj*, 2017: *Ilkić M., Šešelj L.*, Noviji nalazi grčko-ilirskog novca s područja sjeverne Dalmacije / Recent finds of Graeco-Illyrian coins from northern Dalmatia, *VAHD / Bulletin d’archéologie et d’histoire dalmates*, 110-1, Split, 2017., str. 281.-302.

¹⁵ *Ujes Morgan*, 2017, str. 283, br. 1-2.

¹⁶ Za nalaze toga tipa i drugih tipova dirahijskih kovanica na istočnoj obali Jadrana: *Ilkić, Šešelj*, 2017, str. 300., br. 51-52 (taj tip), i *Šeparović*, 2012, str. 527., 533., br. 23-26 bez specifikacije tipova.

- Marović*, 1988: *Marović, I.*, The coinage of Ballaios (ΒΑΛΛΑΙΟΣ) in the Archaeological Museum in Split, VAHD / Bulletin d'archéologie et d'histoire dalmates 81, Split, 1988., str. 81.-145.
- Oberhammer*, 1914: *Oberhammer, E.*, s. v. 'Ρίζων, RE 1/A.1, 1914, col. 937-939.
- Richlý*, 1898: *Richlý, H.*, Archäologische Funde aus den Bocche di Cattaro, Mittheilungen Der K. K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmäler, N.F. 24, Wien, 1898., str. 143.-152.
- SNG Deutschland, Heft 12: *Liampi, K.*, Sylloge Nummorum Graecorum, Deutschland. Staatliche Münzsammlung München, 12. Heft, Thessalien - Illyrien - Epirus - Korkyra. München, 2007.
- Šeparović*, 2012: *Šeparović, T.*, Pregled nalaza grčko-ilirskog novca u sjevernoj Dalmaciji / VAMZ / Journal of the Archaeological Museum in Zagreb, 3. s., XLV, Zagreb, 2012., str. 525.-536.
- Ujes*, 1993: *Ujes, D.* Novac 'Kralja' Balajosa i risanske kovnice u Narodnom muzeju u Beogradu / Le monete del Re Ballaios e della zecca Rizonia al Museo Nazionale di Belgrado, Numizmatičar 16, Belgrade, 1993, str. 5.-36.
- Ujes*, 1999: *Ujes, D.*, Rhizon (Montenegrin coast), a trading and staple town on the crossroads of Mediterranean and inland Balkan routes - Late Classical and Hellenistic pottery evidence, QT-NAC 28, Lugano, 1999, str. 203.-220.
- Ujes*, 2001: *Ujes, D.*, Greek hoards from the Western Balkans, NC 7th ser. 51, 2001, str. 341.-347.
- Ujes*, 2004: *Ujes, D.*, Autonomous coinages of Rhizon in Illyria, L'Illyrie méridionale et l'Épire dans l'antiquité IV, Actes du 4ème Colloque international de Grenoble (10-12 octobre 2002), ed. P. Cabanes et J.-L. Lamboley, Paris, 2004, str. 149.-168.
- Ujes Morgan*, 2012: *Ujes Morgan, D.*, Ancient Greek Coin Finds from Risan, dans L'Illyrie méridionale et l'Épire dans l'antiquité V, Actes du 5ème Colloque international de Grenoble (10-12 octobre 2008), ed. J.-L. LAMBOLEY - M. P. Castiglioni, De Bocard, Paris, 2004., str. 149.-168.
- Ujes Morgan*, 2015: *Ujes Morgan, D.*, Unpublished Greek Coin Finds from Rhizon/Risan in Sir Arthur Evans's Collection, Ashmolean Museum, Proceedings of the 15th INC, Taormina 2015, Vol. 1, ed. M. C. Caltabiano, Messina, 2017., str. 281.-285.

Addendum - Nakon što je ovaj rad prihvaćen za publiciranje, autoru je postala dostupna slijedeća knjiga: *A. Meta*, Le monnayage en argent de Dyrrhachion 375 - 60/55 av. J.-C., Athens 2015. Prema klasifikaciji Mete, drahme s imenom magistrata ΑΛΚΑΙΟΣ i hemidrahme s ΑΛ na aversu, pripadaju 20. emisiji ("émission") Faze III serije drahmi i hemidrahmi i mogu se datirati u razdoblje 168-120 prije Krista (str. 74-79). Tri imena magistrata poznata su na reversima ovih hemidrahmi (ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΕΟΣ, ΑΥΣΙΠΠΙΟΥ i TIMEA, str. 75, 76 i 78), ali slaba očuvanost našeg primjerka ne dopušta čitanje reversnog natpisa.